

LIKOVNA USTVARJALNOST: MNENJA UČITELJEV LIKOVNE UMETNOSTI V SLOVENSKIH NIŽJIH SREDNJIH ŠOLAH V ITALIJI IN ITALIJANSKIH OSNOVNIH ŠOLAH V SLOVENIJI

Lara KOBAL

Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta, Cankarjeva 5, 6000 Koper
e-mail: lara.kobal@pef.upr.si, lara.kobal@gmail.com

IZVLEČEK

V prispevku predstavljamo rezultate iz raziskave o pouku pri likovni umetnosti v slovenskih nižjih srednjih šolah v Italiji in na predmetni stopnji v italijanskih osnovnih šolah v Sloveniji. Na tem področju smo raziskali izbrano temo –ustvarjalnost. Zajeli smo mnenja učiteljev, ki poučujejo likovno umetnost na omenjenih šolah. V ta namen smo uporabili metodo globinskih intervjujev. Po mnenju učiteljev je likovna ustvarjalnost sposobnost izražanja učencev na individualni način, spodbujanju ustvarjalnosti pa dajejo velik pomen. Ustvarjalnost pri pouku učitelji dosegajo predvsem z individualnim delom, jasno razlago teorije in navodili; za razvijanje ustvarjalnosti pa izpostavljajo pogoje: časovne, materialne in prostorske.

Ključne besede: pouk likovne umetnosti, ustvarjalnost, mnenja učiteljev o ustvarjalnosti pri likovni umetnosti, slovenske nižje srednje šole v Italiji, italijanske osnovne šole v Sloveniji

LA CREATIVITÀ FIGURATIVA: OPINIONI DEGLI INSEGNANTI DI ARTE FIGURATIVA NELLE SCUOLE ELEMENTARI ITALIANE IN SLOVENIA E NELLE SCUOLE SECONDARIE DI PRIMO GRADO SLOVENE IN ITALIA

SINTESI

Nell'articolo vengono presentati i risultati della ricerca svolta sull'insegnamento di «Arte e immagine» nelle scuole secondarie di primo grado slovene in Italia e nel terzo triennio delle scuole italiane in Slovenia. In tale ambito abbiamo scelto il tema della creatività. Il metodo qualitativo utilizzato è quello dell'intervista approfondita. Gli insegnanti di «Arte e immagine» delle scuole rilevano l'importanza della creatività intesa come capacità di espressione dell'individualità degli alunni e perseguono lo sviluppo della creatività attraverso il lavoro individuale, la spiegazione della teoria e istruzioni chiare. Sono determinanti, inoltre, le condizioni di lavoro: il tempo, i materiali e lo spazio adeguato.

Parole chiave: «Arte e immagine», creatività, opinioni degli insegnanti sullo sviluppo della creatività, scuole secondarie di primo grado slovene in Italia, scuole elementari italiane in Slovenia

UVOD

Manjšinsko osnovno šolstvo obeh narodnosti na področju poučevanja likovne umetnosti še ni bilo raziskano. Zavedamo se, da je pouk likovne umetnosti za učenčev celostni razvoj in razvoj ustvarjalnosti nasploh izjemnega pomena, tako je tudi del kurikulumu na nižji srednji šoli v Italiji in osnovni šoli v Sloveniji. Tema-tiko zato želimo odpreti tudi na primeru manjšinskih šol obeh narodnosti, saj gre za pomemben prispevek k spoznavanju manjšin. Raziskavo, ki je obravnavala predmet likovne umetnosti v slovenskih zamejskih šolah v Italiji in italijanskih šolah v Sloveniji, smo tako začeli ravno z zbiranjem mnenj teh učiteljev o ustvarjalnosti, saj je njihov pogled izhodišče za spodbujanje ustvarjalnosti učencev v tem okviru. Ti podatki pomagajo razumeti širši kontekst pomembnosti raziskovalnega polja. Za začetek naj pojasnimo, da se v slovenskem učnem sistemu od leta 2012 učni predmet imenuje likovna umetnost (Uradni list RS, 2011), v italijanskem sistemu pa od leta 2003 umetnost in upodabljanje (v izvirniku se predmet imenuje *Arte e immagine, Ministero dell'istruzione, dell'università e della ricerca*, 2003). V prispevku uporabljamo enotno poimenovanje obeh predmetov kot »likovna umetnost«. Če se naslonimo na avtorje, ki so se ukvarjali z raziskovanjem ustvarjalnosti v šoli (Diakidoy, Kanari, 1999; Fryer, Collings, 1991; Lastrego, Testa, 1986; Ott et al., 2010; Runco, Johnson, 2002; Sironi, 2005; Vygotsky, 2004), vidimo, da so izobraževanje, šola in učitelji pomembni dejavniki pri razvijanju in spodbujanju ustvarjalnosti.

USTVARJALNOST

Ustvarjalnost v osnovnošolskem izobraževanju je izjemno pomembna. Med prve raziskovalce ustvarjalnosti uvrščamo Guilforda (1971), ki je ustvarjalnost delno enačil z divergentnim mišljenjem, sposobnostjo reševanja problemov na različne načine in iskanjem več različnih rešitev, pri čemer morajo biti že problemi zastavljeni tako, da omogočajo divergentno mišljenje. Tudi Gardner (1994) je v svojih prispevkih pripomogel k raziskovanju omenjene tematike. Izhajal je iz predpostavke, da je vsak zdrav posameznik z vidika teorije o več inteligencah ustvarjalno sposoben, če so pogoji dovolj spodbudni za njegovo inovativno obnašanje in izražanje. Ugotovil je, da so lahko ljudje ustvarjalni na vseh življenjskih področjih. Velik pomen daje dejstvu, da o ustvarjalnosti ne moremo govoriti kot o neki splošni značilnosti enega človeka, ampak da je ustvarjalnosti več vrst in da je človekova ustvarjalnost navadno »specializirana« za neko področje. Raziskovalci (Child v Pečjak, 1987; Goldberg in Getzels v Pečjak, 1987; Pečjak, 1987; Marentič - Požarnik, 2000) izpostavljajo tudi to, da je pomembno, da so mladostniki ustvarjalni, ni pomembno pa, na katerem področju – oz. da je vsak lahko ustvarjalen na svojem področju. Amadori (1993)

pripisuje velik pomen razlikovanju med običajno, navadno ustvarjalnostjo in izjemno, izredno ustvarjalnostjo. Prva naj bi bila zmožnost izboljšave vsakdanje realnosti, generacija nečesa prijetnega in učinkovitega, druga pa se, čeprav odvisna od prve, pojavi veliko redkeje, tj. z velikimi znanstvenimi ali umetniškimi dosežki, ki so spremenili človeška življenja. V nadaljevanju se bomo navezovali na tisto običajno ustvarjalnost, ki je prisotna v vseh otrocih in ki se lahko razvija v šolskem sistemu (Craft, 2005; Lastrego, Testa, 1986; Tacol, 1999).

RAZISKOVANJE PREPRIČANJ UČITELJEV O USTVARJALNOSTI

Z vprašanjem ustvarjalnosti v šoli se je v zadnjem desetletju ukvarjalo veliko avtorjev, tako domačih kot tujih (Cachia et. al., 2009; Cachia, Ferrari, 2010; Craft, 2005; Duh, Matrič, 2015; Herzog, Duh, 2011; Naji et. al., 2009; Prevodnik, 2011; Sironi, 2005; Ott et. al., 2010; Štemberger, Cencič, 2015; Tacol, 2006). V nadaljevanju bomo strnili nekaj ugotovitev raziskav, ki se vežejo na mnenja učiteljev o ustvarjalnosti v vzgoji in izobraževanju.

Raziskave Evropske komisije o ustvarjalnosti v šoli iz leta 2009 (Cachia et. al., 2009) so vključile učitelje iz sedemindvajsetih evropskih držav članic. Rezultati so pokazali, da je večina evropskih učiteljev mnenja, da je lahko vsakdo ustvarjalen in da se lahko o ustvarjalnosti govori na različnih življenjskih področjih in pri različnih šolskih predmetih. Strinjajo se tudi, da je to ena ključnih kompetenc, ki jih je smiselno in pomembno razvijati v šoli, ne le pri umetniških predmetih. Ta razmišljanja so ključna, saj sporočajo, da je razvoj kreativnega mišljenja v zavesti učiteljev spretnost, ki se razvija v celotnem kurikulumu. V podrobnejši analizi rezultatov omenjene raziskave so navedli še, kaj učitelji razumejo pod pojmom ustvarjalnost – v največji meri je to »sposobnost ustvariti nekaj izvirnega«, skoraj tako močno pa je tudi mnenje, da pomeni »najti povezave med stvarmi, ki še niso bile povezane«. Rezultati kažejo tudi, da ustvarjalnost ne igra bistvene vloge v kurikulumu ali učnih ciljih, ki naj bi jim učitelji sledili v vseh državah, ampak obstajajo velike razlike med državami. Učitelji iz Italije so npr. še posebej prepričani o pomembni vlogi ustvarjalnosti v nacionalnem kurikulumu (kar 78 %), v nasprotju s tem pa na primer manj kot polovica (36 %) učiteljev iz Slovenije meni, da igra ustvarjalnost pomembno vlogo v njihovem kurikulumu. Razlike o mnenjih pa so tudi med učitelji v posamezni državi, kar kliče po nadaljnjem razumevanju vsakega izobraževalnega sistema posebej (Cachia, Ferrari, 2010).

Manjša italijanska raziskava (Ott et al., 2010), ki je vključevala učitelje iz celotne izobraževalne vertikale, se pogloblja v posebnosti italijanskega šolstva na področju ustvarjalnosti. Tako kot v prej omenjeni raziskavi na evropski ravni so tudi v Italiji učitelji mnenja, da je mogoče ustvarjalnost učencev v šoli razvijati in večja-

ti z ustreznimi pristopi, v povprečju pa so mnenja, da ustvarjalnost ni le prirojen »naravni dar«, ampak jo je treba razvijati. Večina italijanskih učiteljev se tudi strinja, da je poslanstvo šole, da spodbuja in razvija ustvarjalnost učencev. Največ učiteljev ustvarjalnost označuje kot »sposobnost videti/najti/iskati/uporabiti ali celo izumiti nove ali različne rešitve ali načine reševanja problemov«. Glede šolskega sistema v Italiji pa so učitelji neodločni, ali kurikulum predmeta, ki ga poučujejo, vsebuje cilje, ki se neposredno sklicujejo na spodbujanje ustvarjalnosti. Vsekakor pa so si učitelji v večini enotni, da bi si morali prizadevati za ustvarjalnost pri vseh šolskih disciplinah. Učitelji navajajo tudi težave pri spodbujanju ustvarjalnosti: pomanjkanje časa in primerenih učnih gradiv ter organizacijske probleme.

S. Sironi (2005) je raziskovala, kako učitelji v italijanskem šolskem sistemu razumejo pojem ustvarjalnosti. Biti ustvarjalni za učitelje pomeni »najti in zgraditi analogije med različnimi aspekti izkušnje; uspešno in na nenavaden način reševati različne probleme; imeti veliko idej; izkazovati širši pogled na situacijo«. Pogoji za razvijanje ustvarjalnosti v šoli, ki jih navajajo učitelji, so vezani na šolske pogoje dela – prostorske, materialne, didaktične pogoje, odnos med učencem in učiteljem, šolsko ozračje, specifične didaktične tehnike, organizacijo prostorov, stanje prostorov in materiala, načine organizacije didaktično-vzgojnih aktivnosti. Potencialno spreminjanje razumevanja ustvarjalnosti pri učiteljih avtorica izpostavlja kot kvaliteto, na katero se velja opreti. Predvsem pa izpostavlja pomen učitelja za identifikacijo, spodbujanje in razvijanje ustvarjalnosti v šoli.

Slovenska raziskava stališč študentov, bodočih vzgojiteljev (Štemberger, 2014), je pokazala, da so večinoma mnenja, da niso vsi ljudje ustvarjalni in da je ustvarjalnost prirojena lastnost. Ustvarjalnost je po mnenju bodočih vzgojiteljev mogoče razvijati pri vseh otrocih, pretežno se pa strinjajo, da so nekateri otroci bolj ustvarjalni kakor drugi in da je posamezen otrok lahko ustvarjalni na nekem področju, na drugem pa ne. Avtorica izpostavlja, da je zaradi teh ugotovitev treba že študente, bodoče vzgojitelje, seznaniti s teorijami o ustvarjalnosti in jih pripeljati do zavedanja, da se ustvarjalnost veže na več področij, da se tako ne bi usmerjali v spodbujanje ustvarjalnosti le pri nekaterih učencih in nekaterih področjih.

Vsi že omenjeni avtorji izpostavljajo, da so učiteljeva razumevanja in poudarjanja ustvarjalnosti zelo dobra izhodiščna pozicija za vse nadaljnje izobraževalne strategije, ki imajo za cilj razviti poučevalno prakso in

vzgojo za podporo kreativnega in aktivnega učenja. Za vsak poskus analize kreativne prakse je nujno najprej spoznati razmišljanja udeležencev o ustvarjalnosti.

PREDMET LIKOVNA UMETNOST V SLOVENSkih NIŽJIH SREDNJIH ŠOLAH V ITALIJI IN ITALIJANSkih OSNOVNIH ŠOLAH V SLOVENIJI

V italijanskem šolskem sistemu, tudi v slovenskih manjšinskih šolah, osnovna šola traja pet let, obvezna pa je tudi triletna nižja srednja šola, ki traja tri leta. Nižja srednja šola je obvezna triletna šola, ki približno sovpada s slovensko tretjo triado (starost učencev od 11 do 13 let). V primarnem izobraževanju (osnovni šoli in nižji srednji šoli) kurikulum vsebuje tudi predmet umetnost in upodabljanje, tj. predmet, ki bi bil ustreznik naši likovni umetnosti. Šolsko leto ima 33 tednov, šole pa samostojno odločajo o številu ur nekaterih predmetov: omenjenemu predmetu je namenjenih najmanj 54 in največ 66 ur letno (največ 2 oz. najmanj 1,5 ure na teden) (*Ministero dell'istruzione, dell'università e della ricerca*, 2012).

V slovenskem šolskem sistemu, torej tudi italijanskih manjšinskih šolah, šolsko leto za celotno osnovno šolo, ki je obvezna in obsega 9 razredov, traja okrog 35 tednov (največ 38 tednov) (Uradni list RS, 2012). Po predmetniku, ki je enoten za vse šole, se od 1. do 5. razreda predmetu likovna umetnost namenja 70 ur letno, od 6. do 9. razreda pa le 35 ur letno (fiksno 1 šolsko uro na teden).

Učni načrti v Italiji se precej razlikujejo od učnih načrtov, kot jih ima slovenski šolski sistem, saj imajo značaj okvirnih smernic in so sestavljeni iz okvirnih ciljev. Na državni ravni so določene samo spretnosti in sposobnosti, ki naj bi jih učenec razvil med šolanjem, učitelji pa nato v aktivnih ali samostojno oblikujejo svoj učni načrt (individualizirani učni načrt). Določiti morajo učne vsebine, način dela in dejavnosti, s katerimi bodo dosegli zastavljene in zahtevane cilje, pri čemer morajo upoštevati možnosti, ki jih nudi šola (*Ministero dell'istruzione, dell'università e della ricerca*, 2012).

Učni načrt predmeta umetnost in upodabljanje (v izvirniku *Arte e immagine*) ima v nižji srednji šoli določene cilje za razvoj kompetenc na koncu tretjega razreda, nato pa še učne cilje ob zaključku 3. razreda nižje srednje šole, deljene na tri sklope, sledi še zapis učnih vsebin in standardov znanja. Predmeta omogoča učencu tako razumevanje umetniških del in upodobitev ter njihove umetniške vrednosti kakor tudi izražanje

1 Izraz specifične didaktične tehnike je tu uporabljen za specifične didaktične metode. Metode dela pri pouku likovne umetnosti predstavljajo sisteme načinov dela, ki potekajo pri reševanju nalog z namenom, da bi učenci prišli najhitreje do cilja (Berce - Golob, 1993). Splošne učne metode lahko učitelj uporablja v kombinaciji s specifičnimi, kar omogoča večjo fleksibilnost in dinamičnost poučevanja ali učenja. Posebne ali specifične likovne metode temeljijo na likovnih posebnostih problemskega pouka likovne umetnosti (Tacol, 2003). Tako učitelji likovne umetnosti v osnovnih šolah v Sloveniji kot tisti, ki poučujejo po italijanskem učnem načrtu za likovno umetnost v prvem ciklu izobraževanja v Italiji, samostojno izbirajo in načrtujejo metode dela za učinkovitost vzgojno-izobraževalnega procesa za uresničevanje kompetenc in ciljev. Učitelj ima pri tem popolno avtonomijo, predvsem z upoštevanjem pogojev dela (Vettese, Pinotti, 2011; Tacol, 2007).

in komunikacijo na kreativen in osebni način. Izobraževalni proces mora ovrednotiti predhodno učenčevo znanje in ga združiti v celoto s šolskim izobraževanjem in zunanjimi izkušnjami na področju izražanja in multimedialnosti. V prvem ciklu izobraževanja se učenec nauči izražanja prek umetnosti in upodabljanja, branja in kritičnega interpretiranja umetnosti, razumevanja, poznavanja in cenjenja umetniških del. S pomočjo predelave vidnih znakov razvije tudi svoje kreativne sposobnosti, zmožnost opazovanja, opisovanja in kritičnega razumevanja umetniških del (*Ministero dell'istruzione, dell'università e della ricerca*, 2012).

Na drugi strani imamo v Sloveniji učni načrt za predmet likovna umetnost (Predmetna komisija za posodabljanje učnega načrta za likovno vzgojo, 2011), ki velja tudi za italijansko manjšinsko šolo in je v primerjavi z italijanskim učnim načrtom bolj zaprt. Po prenovi iz leta 2011 je novi učni načrt »bolj ciljno zasnovan« (Herzog et al., 2009, 20). Kognitivni, psihomotorični in afektivni cilji so v učnem načrtu urejeni po likovnih sklopih, in sicer so razdeljeni na splošna in izbirna znanja. Splošna znanja (namenjena vsem učencem), ki jih učenci pridobijo, vplivajo na splošno izobrazbo ob končanju osnovne šole. Izbirna znanja² pa so specifična (za posameznike) in jih določi učitelj glede na lastno strokovno kompetenco. Učni proces likovne vzgoje poteka vsebinsko na petih področjih likovne umetnosti (risanje, slikanje, kiparstvo, grafika in arhitektura oz. prostorsko oblikovanje). Vsebine omenjenih likovnih področij temeljijo na likovnih pojmi, ki jih učenci usvajajo besedno in likovno interpretirajo pri realiziranju likovne naloge. V obstoječem učnem načrtu so vsebine oz. likovni pojmi razvrščeni skladno s starostno stopnjo učencev in na podlagi operativnih ciljev, ki so zapisani v preglednici in ločeni po vzgojno-izobraževalnih obdobjih³ posebej za posamezno likovno področje. Učitelju so v učnem načrtu za likovno vzgojo podana tudi didaktična priporočila za uresničevanje ciljev predmeta. Poudarek je na kulturni vzgoji s pomočjo usmerjanja učencev v razumevanje likovnih del domačih in tujih ustvarjalcev (Predmetna komisija za posodabljanje učnega načrta za likovno vzgojo, 2011).

Glede na ugotovitve o sestavi učnih načrtov v obeh sistemih lahko ugotovimo, da gre pri likovni umetnosti v slovenskih nižjih srednjih šolah v Italiji za t. i. odprti učni načrt, v katerem so zastavljeni le cilji in okvirne vsebine, ki jih mora učitelj doseči, metode in oblike dela ter podrobne vsebine pa si določi sam, kar je značilno za zahodnoevropske države. Vzhodnoevropske države pa imajo učni načrt zaprtega tipa z jasno določenimi vsebinami itd., in to velja tudi za učni načrt za likovno umetnost v italijanskih osnovnih šolah v Sloveniji. To je v našem primeru razlika, ki jo je vredno upoštevati

pri analizi rezultatov mnenj omenjenih učiteljev likovne umetnosti.

Izpostaviti moramo predvsem naslednje: v slovenskih nižjih srednjih šolah v Italiji je likovni umetnosti namenjenih skoraj več kot polovica ur v primerjavi s tretjo triado v italijanskih osnovnih šolah v Sloveniji. Predmeta se razlikujeta tudi po vsebinah – v tem, da ima likovni predmet v Italiji eksplicitno določeno obravnavanje vsebin iz umetnostne zgodovine. V slovenskem šolskem sistemu pa je poudarek na spoznavanju likovne teorije s praktičnim delom in so umetniška dela uporabljena navadno le kot razlaga nekega likovnega pojma, njihova sporočilnost pa je zanemarjena (*Ministero dell'istruzione, dell'università e della ricerca*, 2012; Predmetna komisija za posodabljanje učnega načrta za likovno vzgojo, 2011; Bračun Sova, Kemperl, 2011).

V učnem načrtu za slovenski osnovnošolski sistem, ki velja tudi za italijanske šole v Sloveniji, pri opredelitvi predmeta likovna umetnost (Predmetna komisija za posodabljanje učnega načrta za likovno vzgojo, 2011, 4) zasledimo, da »predmet temelji na odkrivanju in spodbujanju učenčeve ustvarjalnosti, inovativnosti, likovne občutljivosti, sposobnosti opazovanja in presojanja«, med splošnimi cilji predmeta pa je zapisan naslednji: »Učenci skladno s svojimi zmožnostmi: razvijajo ustvarjalne likovnoizrazne zmožnosti in negujejo individualni likovni izraz« (Predmetna komisija za posodabljanje učnega načrta za likovno vzgojo, 5). V programu za nižjo srednjo šolo v Italiji, ki ga izvajajo tudi slovenske šole v Italiji, cilji predmeta umetnost in upodabljanje (*Ministero dell'istruzione, dell'università e della ricerca*, 2012) med drugimi navajajo: »Učenec realizira osebne in ustvarjalne elaborate na bazi originalne zamisli in načrtovanja, z aplikacijo spoznanj in pravil vizualnega jezika, s funkcionalno izbiro različnih tehnik in materialov, tudi z integracijo več medijev in več izraznih kod.«

V obeh sistemih je vsekakor začrtano, da bi na učence prenesli cilje ustvarjalnosti s spoznavanjem likovnih del umetnikov, uporabo različnih materialov in pripomočkov in upoštevanjem likovnega razvoja učencev.

»Ustvarjalnost pri likovni vzgoji predstavlja posameznikovo usmerjenost k izvirnemu, neobičajnemu reševanju in odkrivanju likovnih problemov« (Tacol, 1999, 37). To je mogoče, če je likovni problem učencem predstavljen tako, da dopušča različne rešitve in različne načine reševanja. Različni avtorji (Gislon, 1990; Šupšakova, 2009; Tacol, 1999) poudarjajo dejstvo, da lahko ustvarjalnost razumemo le z njenim doživetjem. Ustvarjalnost se začne v notranjosti vsakega učenca kot ideja, ki ustvarja končno podobo likovnega izdelka in ima povod v globokem občutenju. Otroku pa damo to možnost šele, ko ga vodimo na način, ki je primeren

2 Izbirna znanja so opredeljena kot »dodatna in poglobljena znanja, ki jih učitelj obravnava glede na zmožnost učencev« (Predmetna komisija za posodabljanje učnega načrta za likovno vzgojo, 2011, 5).

3 V prvo, drugo in tretje vzgojno-izobraževalno obdobje.

njegovi razvojni stopnji, ko upoštevamo njegov individualni likovni razvoj in likovni izraz in ga postopoma vpeljujemo v spoznavanje likovnih tehnik in likovnih pojmov (Birs, 2011; Atkinson, Dash, 2005; Calidoni, 2007; Tacol, 2006). Če ima otrok možnost, da se izraža, in če ima za to primerne tehnične možnosti, bo sam razvil težnjo ustvarjanja, ki je človeku prirojena.

OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA IN CILJI

V prizadevanju po razumevanju pojma ustvarjalnosti pri pouku likovne umetnosti v slovenskih zamejskih šolah v Italiji in italijanskih šolah v Sloveniji smo skušali z raziskavo odkriti, kakšna so razmišljanja učiteljev omenjenih šol o ustvarjalnosti pri likovni umetnosti: kako definirajo likovno ustvarjalnost in ali so mnenja, da je lahko vsak učenec, ne glede na svoje prirojene sposobnosti, ustvarjalen. Zanimalo nas je tudi, ali menijo, da jim zakonsko predpisan učni načrt omogoča ustvarjalnost pri načrtovanju in izvajanju pouka ter ali pri pouku likovne umetnosti sami spodbujajo likovno ustvarjalnost in na kakšen način. Za spodbujanje ustvarjalnosti pri likovni umetnosti je namreč ključen učitelj, saj je tisti, ki prepozna, spodbuja ustvarjalnost ter oblikuje tako učno okolje, ki omogoča ustvarjalno ozračje (Diakidoy, Kanari, 1999; Lastrego, Testa, 1986; Tacol, 2006).

METODOLOGIJA

Podatke smo pridobili v šolskem letu 2013/14 z metodo globinskih intervjujev. V prispevku se omejujemo le na del rezultatov iz daljših polstrukturiranih intervjujev o pouku likovne umetnosti v slovenskih zamejskih šolah v Italiji in italijanskih šolah v Sloveniji.

V raziskavo so bili vključeni učitelji, ki poučujejo likovno umetnost na predmetni stopnji osnovne šole v italijanskih šolah v Sloveniji (od 6. do 9. razreda: starost učencev med 11 in 15 leti) in slovenskih nižjih srednjih šolah v Italiji (od 1. do 3. razreda: starost učencev med 11 in 14 leti). Učitelje smo izbrali glede na njihovo pripravljenost za sodelovanje v raziskavi. Sodelujočih učiteljev je bilo v celoti sedem, dva učitelja pa sta odklonila sodelovanje. V nadaljevanju uporabljamo besedo učitelj v moškem spolu, a zaobjemamo ugotovitve tako za učitelje kakor za učiteljice.

Vsak intervju je trajal od 45 do 90 minut. S privolenjem intervjuvanih smo pogovore snemali. Prepisali smo zvočne zapise, intervjuje v italijanščini smo prevedli v slovenščino, rezultate raziskave oz. dobljene odgovore intervjujev smo predstavili s podrobnimi povzetki intervjujev, ki so razčlenjeni glede na vsebine. Nekatera mnenja, ki so nam jih podali intervjuvanci in so po presoji raziskovalke pomembna za raziskavo, so dobesedno navedena v narekovajih v poševnem tisku. Pri navajanju odlomkov pogovora ne razkrivamo identitete sogovorcev, ampak uporabljamo šifro za vsakega

intervjuvanca (npr.: U1Z25: U1 = učitelj 01, Z = spol: ženski, leta poučevanja likovne umetnosti: 25). Učitelji, ki so sodelovali v intervjujih, so stari med 34 in 62 leti. Med njimi je šest žensk in en moški. Velika večina ima univerzitetno izobrazbo, le eden višjo šolo in eden doktorat znanosti. Večina je akademskih slikarjev, eden je grafični oblikovalec, eden učitelj razrednega pouka in eden doktor znanosti – arhitekturnega in urbanega projektiranja. Študirali so bodisi na beneški, tržaški, videmski ali ljubljanski univerzi. Likovno umetnost poučujejo od 4 do 41 let.

REZULTATI

Likovna ustvarjalnost

Prvi sklop pogovora z učitelji se je osredinil na učiteljevo pojmovanje likovne ustvarjalnosti. Učitelji slovenskih zamejskih šol v Italiji in italijanskih šol v Sloveniji so likovno ustvarjalnost definirali kot sposobnost izražanja posameznika, pri tem pa so dodali, da je pomembno tudi dejstvo, da otrok opazuje, misli in išče svoj način izražanja. Pri tem so izpostavili tudi, kako naj bi se učenci izražali – za ustvarjalno izražanje je tako v prvi vrsti pomembno osebno doživljanje – gre za likovno izražanje, v katerega učenec vnese lastna čustva in skozenj sporoča svoje razmišljanje. Ravno tako se učitelji zavedajo, da gre pri likovni ustvarjalnosti za izražanja po lastnih zmožnostih, sposobnostih, glede na osebni razvoj posameznika. Pri ustvarjalnosti pa gre tudi za izražanje na različne načine, samostojno, z izvirno likovno govorico, z eksperimentiranjem.

Je način izražanja posameznika – samostojno, intimno, po lastnih zmožnostih, sposobnostih (kognitivnih in motoričnih), upoštevajoč drugačnost in osebni razvoj posameznika, z uporabo materialov in tehnik izražanja, ki jih ima na voljo. (U1Z25)

Je značilnost iskanja svojega izražanja z eksperimentacijo, za poročanje svojega vidika do življenja, sveta ipd., svoja čustva izrazijo z lastnimi kompozicijami. (U4M03)

Učitelji sami dodajajo tudi predpogoje za likovno ustvarjalnost, saj menijo, da morajo učenci imeti na voljo pogoje za tako delovanje: materialne pogoje (likovni material, dostop do tekoče vode), prostorske pogoje (ustrezno velikost učilnice glede na število učencev) in časovne (večje število ur pouka). Navajajo tudi pomen spoznavanja različnih tehnik izražanja, tehničnega znanja, spoznavanja vsebin likovne umetnosti.

Ure so zelo pomembne – čas, ki ga imajo učenci na razpolago, da sploh lahko govorimo o tem, da jim želim odpreti pot do ustvarjalnosti. Težko si predstavljam spodbujanje ustvarjalnosti pri učen-

cih brez ustrezne velikosti učilnice in seveda dostopa do vode – če ne moreš priti niti do tekoče vode za slikarske tehnike in za čiščenje, potem si prikrajšan za veliko tehnik, potrebuješ pa seveda tudi material. (U6Z04)

Prostor za pouk je velikega pomena, ko hočemo spodbujati ustvarjalnost – če je učilnica za vse učence premajhna in če me zaradi del prelaga-jo iz učilnice v učilnico, je moje delo oteženo in potem tudi imam toliko manj možnosti za delo na ustvarjalnosti. In še dobro, da so stranišča s pipami za vodo, da lahko tam natočijo vodo. Da o primernosti časa za inkubacijo misli niti ne govorimo, potrebujejo ga veliko več. (U5Z37)

Ustvarjalni učenec

Ustvarjalni učenec je po mnenju učiteljev predvsem uspešen pri reševanju likovnega problema, je tudi motiviran in zna ustvariti svojstven likovni izdelek. Učitelji nadaljujejo z definicijo ustvarjalnega učenca kot takega, ki je samostojen in se izraža na svoj način. Ustvarjalni učenci so tudi tisti, ki usvojijo teoretična znanja in jih vnesejo v svoje likovno delo, so vztrajni in vlagajo trud v svoje delo. Nekaj učiteljev med lastnosti ustvarjalnega učenca uvršča še sproščenost in samozavest.

Sproščen, motiviran, se poglobi v razumevanje predstavljene snovi in delo, duhovit, dela z občutkom, v delo vlaga svoje občutke, spoštljiv, kreativen, vztrajen, v delo vnese svoj značaj, samosvoj, vedoželjen, konstruktiven – pomaga pri reševanju likovnega problema – dela konstruktivno, povezuje znanje, ki ga je že pridobil, izkušnje in to vnese v novo delo. (U2Z41)

Ko se učenec po razlagi sam loti dela in skuša sam ustvariti in rešiti likovno nalogo, pri tem pa uporablja lastno domišljijo in v nastajanje izdelka vlaga ves trud. V izdelku učenca lahko zaslediš dušo samega učenca; učenec je priden, vztrajen, mora biti motiviran. (U6Z04)

Je učenec, ki izvede likovno nalogo sam, samostojno, z veseljem, navdušenjem, najde nove načine izražanja, ki išče nove rešitve, ki ne ponavlja za sošolci in dokonča svoje delo. (U1Z25)

Ustvarjalni likovni izdelek

Ustvarjalni likovni izdelek učitelji definirajo v prvi vrsti kot izdelek, v katerega so učenci vnesli svoja občutenja. Na takem izdelku je razvidna tudi rešitev likovne naloge, likovna tehnika je uporabljena dovršeno in nadgrajeno, ravno tako pa tak izdelek izžareva izvirnost. Nekaj učiteljev je omenilo tudi pomen sporočilnosti likovnega izdelka, o značilnostih ustvarjalnega likovnega izdelka so menili: je spontan, svež, duhovit, dinamičen, ima neki svojstven kolorit, je barvno zanimiv.

Je izdelek, ki poleg usvojenega znanja (teorije, teme, tehnike, zgodovine) vsebuje tudi nekaj osebnega od učenca, njegove ideje, kolorit, občutke. (U1Z25)

Tak likovni izdelek je drugačen, edinstven, je nekaj posebnega, vsebuje likovne spremenljivke, tehnika je dovršeno uporabljena, tudi nadgrajena, je učinkovit v svojem sporočilu. (U3Z21)

Ustvarjalnost kot dispozicija vseh učencev in njeno razvijanje

Vsi učitelji razen enega se strinjajo, da je lahko vsak učenec, ne glede na svoje prirojene sposobnosti, ustvarjalni (od sedmih učiteljev se štirje popolnoma strinjajo, dva se strinjata, le eden je neodločen). To stališče nadgrajujejo tudi z dodatnimi razmišljanji. Izpostavljeno je bilo dejstvo, da je ustvarjalnost pri posameznikih mogoče razvijati, med učenci pa obstajajo tudi razlike v ustvarjalnosti.

Vsi imajo možnosti, da bi jo razvijali, /... /, ampak odvisno od otrok, ali /... / jih to zanima, potem jo razvijajo. Učenci se po ustvarjalnosti razlikujejo. Na splošno so nekateri bolj ustvarjalni kakor drugi in menim, da je to tudi odvisno od značaja posameznika. Tisti, ki so po karakterju bolj zaprti, se na tem področju lažje izražajo in so še posebej kreativni. (U2Z41)

Mislim, da je to dispozicija vseh, ki pa je ne razvijajo vsi. Učenci so lahko ustvarjalni na različnih področjih. Mislim, da tudi ustvarjalnosti na likovnem področju nimajo vsi enako razvite. (U3Z21)

O razlikah v ustvarjalnosti po generacijah so mnenja deljena, strinjajo pa se, da je iz generacije v generacijo različna.

Opažam, da niso vse generacije enako ustvarjalne in ne poznam točnega vzroka, morda je to odvisno od nekega predznanja in neke njihove določene izkušnje ali česa drugega ali pa je odvisno le od zanimanj, ki jih imajo. (U3Z21)

Učitelji, ki poučujejo med 15 in 25 leti, menijo, da se ustvarjalnost iz generacije v generacijo zmanjšuje, v dveh primerih učitelja to pripisujeta dejstvu, da so z uvedbo devetletke iz dveh šolskih ur likovne umetnosti na teden v italijanskih osnovnih šolah v Sloveniji zmanjšali število ur na eno na teden. Nekaj učiteljev pa na drugi strani meni, da imajo današnji učenci več možnosti za ustvarjalnost in da so tako bolj ustvarjalni – tu gre izpostaviti predvsem mnenji dveh učiteljev, ki poučujejo več kakor 35 let na slovenski nižji srednji šoli v Italiji, v kateri tedensko število ur ostaja nespremenjeno. Najmanj pa jih meni, da se generacij ne da primerjati po ustvarjalnosti.

Spodbujanje ustvarjalnosti pri pouku likovne umetnosti

Za učni načrt večina učiteljev meni, da jim omogoča ustvarjalnost pri načrtovanju in izvajanju pouka (od sedmih učiteljev se dva popolnoma strinjata, trije se strinjajo, le dva se ne strinjata – pri čemer gre za enega učitelja na slovenski nižji srednji šoli v Italiji in enega v italijanski osnovni šoli v Sloveniji). Učitelji so izrazili tudi svoje mnenje glede spodbujanja likovne ustvarjalnosti pri učencih, in sicer: vsi sodelujoči učitelji so mnenja, da pri pouku likovne vzgoje spodbujajo likovno ustvarjalnost. V nadaljevanju smo navedli nekaj spoznanj o tem, kako spodbujajo ustvarjalnost pri učencih. Izpostavili so pomen spoznavanja likovnih pojmov, tehnik in lastnega doživljanja ob motivu, ideji in občutenju.

Učencem je potrebno pri likovni umetnosti na tej stopnji izobraževanja dati temelje bistvenih struktur, da razumejo, /... / da ima svoj smisel, namen, koncept. Če se jim pravilno razložijo določene osnove (kompozicija, tehnika, ideje), so tudi bolj ustvarjalni. Ko torej razumejo, da je potrebno v likovno delo vnesti določeno strukturo, sporočilo in vložiti tudi neko svoje doživljanje, lahko tudi v kratkem času in tudi tisti, ki so mislili, da sploh ne znajo risati /... /, na tak način uspejo na novo postaviti svojo ustvarjalnost. (U2Z41)

Če delaš na tem, da spet začutijo sebe in jih pripelješ v eno tako globljo zaznavo, npr. moraš iti v take načine vizualizacije, spontane risbe, tako da to potegneš iz njih. In potem začnejo razumevati, da je v njihovi notranjosti, globini, dosti več in da morajo to samo še povleči ven. (U5Z37)

V nadaljevanju nas je zanimalo še, kako učitelji dosežejo ustvarjalno ozračje v razredu. Učitelj za ustvarjalno ozračje v razredu prvenstveno skrbi z individualnim delom, jasno razlago vse teorije in navodili. Učitelj omogoči učencem ustvarjalno ozračje v razredu tudi s skrbjo za zadosten čas za kreativni proces in s prikazi primerov likovnih del – tako reprodukcij likovnih umetnikov kot primerov iz okolja, vsakodnevnega življenja in likovnih izdelkov otrok. Po mnenju učiteljev je za ustvarjalno ozračje pomembno, da se ustvari sproščeno vzdušje v razredu – nekateri za to predlagajo glasbo ob likovnem ustvarjanju. Drugi poudarjajo tudi pozitiven odnos učitelja do učencev, skrb za to, da se učenci dobro počutijo v razredu, možnost dela z različnimi likovnimi tehnikami in njihovo samostojno izbiro.

S pripravo, primeri likovnih izdelkov in umetniških del, demonstracijo tehnike, individualnim delom – z veliko individualnimi pohvalami in spodbujanjem učencev. (U1Z25)

S sproščenostjo in tako, da postavim jasna pravila. Učencem skušam omogočati dovolj časa za delo,

razmislek – tega navadno zmanjkuje! (U3Z21)
Najprej je treba biti pozitivno naravnani do otrok, občutiti morajo, da jih imaš rad in jih spoštuješ, kot bi imel pred sabo izkušenega umetnika. Verjeti moraš v to, kar delaš. Če v razred vstopiš z nasmehom in na začetku z vsakim malo pokramljaš in ugotoviš, kakšno je njegovo počutje, se učenci sprostijo in delo lepo steče. (U5Z37)

Učitelji ob vprašanju sami omenjajo tudi težave pri vzpostavitvi ustvarjalnega ozračja, in sicer: težave z disciplino učencev, njihovo motivacijo za delo in odnosom do dela. Velika ovira, ki jo zaznavajo učitelji, je tudi ta, da je premalo ur likovne umetnosti, kar jim ne omogoča zadostnega časa za razmišljanje, poglobitev.

Učitelji, ki poučujejo likovno umetnost v italijanskih šolah v Sloveniji, izpostavljajo problem, da je predmetu namenjena po predmetniku le ena šolska ura na teden, in se zato neka likovna naloga oz. tema raztegne na več tednov, kar učence demotivira in vpliva tudi na ustvarjalnost.

Težko je govoriti o kakršnemkoli ozračju, ker se vsem tako mudi in tako so obremenjeni z vsem skupaj in preden se samo umirijo, že traja, kaj šele, ko morajo zbrano poslušati. Nato naj bi imeli še dovolj časa za ustvarjanje: za biti sproščen in ustvarjalen pa potrebuješ čas, da razmisliš, da pride do povezave med razlago, da lahko v miru premisliš o ideji. Tu moramo dati učencem možnost, da npr. občutijo motiv, ki ga delajo. Ker imamo le eno uro likovne umetnosti na teden, jih je težko pripeljati do ustvarjalnosti, saj se prekine njihov tok misli in se z določeno nalogo srečajo po enotedenskem premoru – ko gre za naloge, ki zahtevajo več časa, ur, je ta prekinitev dela zelo moteča. Učenci sami »kričijo« po tem, da bi imeli več likovne umetnosti, da bi še delali, da jih zanima, a ko se morejo spopadati s tem, ne morejo niti ene stvari narediti prav, potem nekateri obupajo, drugim pade motivacija za delo in nikakor nimajo toliko možnosti za biti ustvarjalni, kot bi sicer. (U3Z21)

Tudi učitelji slovenskih šol v Italiji, kljub temu da imajo likovno umetnost v blok urah, torej po dve šolski uri na teden, predlagajo, da bi temu predmetu namenili več ur.

V trenutnem stanju je delo težko, učenci potrebujejo in si želijo še, ni jim dovolj, da imajo likovno umetnost enkrat tedensko, potrebovali bi več ur, več poglobljanja, več časa. Učenci hočejo še delati, pa jim ne moremo dati te možnosti. In potem je tu še problem z raznimi nadomeščanji in potem jim odpade likovna ... Če jim v enem tednu odpade ta predmet, je to potem problem, ker

se morda 14 dni sploh ne vidimo. Učenci potrebujejo še kontakta z ustvarjanjem in umetniškimi primeri. (U5Z37)

Na začetku intervjujev o ustvarjalnosti pri likovni umetnosti so učitelji sami predstavili pogoje za ustvarjalnost in med njimi je tudi ustrezen čas za delo – obseg ur, ki so namenjene likovni umetnosti. V nadaljevanju in na koncu pa so ponovno izpostavili potrebo po večjem obsegu ur za likovno umetnost in se tega dotaknili kot težave – to je zanje hkrati predpogoj za ustvarjalnost, in če tega ni, se to sprevrže v težavo.

Učitelji opozarjajo, da je predpogoj za ustvarjalnost ustrežna količina ur za predmet, ta pa je po njihovem mnenju premajhna. To podkrepijo še z dejstvom, da se učenci v vsakdanjem življenju soočajo z veliko vizualnimi podobami.

Mislim, da je ustvarjalnost potrebna čedalje bolj in potrebno ji je dati več ur, ker z eno risbo lahko poveš več kot s stotimi besedami, čeprav se v tej družbi tega ne upošteva. Današnjim generacijam manjka več dela na področju likovne umetnosti, ker so bombardirani z ogromno količino vizualnih imputov, ki jih dobivajo v okolju, ki bi jih morali predelati, in potem so zelo zmedeni. Mislim, da bi bilo potrebno delati veliko več na socializaciji v šoli, kar se pri umetnosti vsekakor še toliko bolj da, saj če imajo otroci tako kopico vizualnih informacij, če se ne bo potenciral likovni pouk, bodo imeli neuravnovešene osebnosti v šoli. (U2Z41)
Učenci imajo težave, da sebe ne znajo več izraziti, ker je preveč teh zunanjih modelov. So zelo obremenjeni z računalniki in vsemi podobami, ki jih lahko vidijo vsak dan, zato potrebujejo nujno delo na likovnem področju in več ur, namenjenih temu v šoli. (U1Z25)

Analiza odgovorov je pokazala prepričanja, ki jih imajo učitelji o ustvarjalnosti pri likovni umetnosti. Ta tema je zanje zelo pomembna in se z njo veliko ukvarjajo, ne le zato, ker je za njihov predmet ustvarjalnost zapisana v ciljih, smernicah, standardih in kompetencah v učnih načrtih, ampak ji dajejo tudi sami veliko težo in poudarjajo, da je razvijanje ustvarjalnosti ena prvenstvenih nalog umetniških predmetov. V odgovorih učiteljev je zaznati jasne predstave, zamisli, ideje o likovni ustvarjalnosti, pa tudi potrebe in predloge za izboljšanje pogojev, ki omogočajo dvig likovne ustvarjalnosti. Učitelji izražajo odprtost in željo po novih spoznanjih na tem področju.

SKLEPNE UGOTOVITVE

V začetnem pregledu raziskav, izvedenih med učitelji, ki poučujejo v slovenskem in italijanskem šolskem sistemu, smo dobili vpogled v mnenja nekaterih učiteljev in našli nekaj razlik med mnenji učiteljev v obeh

državah. V Sloveniji so učitelji mnenja, da je ustvarjalnost prirojena lastnost, v Italiji pa, da ni prirojena, na evropski ravni pa je večina učiteljev mnenja, da je lahko vsakdo ustvarjalen. V obeh državah so učitelji vsekakor mnenja, da je ustvarjalnost mogoče razvijati. Iz izsledkov raziskav je izpostavljeno tudi to, da so učitelji v Sloveniji o kurikulumu mnenja, da ustvarjalnost v njem ne zaseda pomembnega prostora, učitelji v Italiji pa so nasprotnega mnenja, da ima ustvarjalnost v njihovem kurikulumu pomembno vlogo. Seveda gre v vseh omenjenih primerih za raziskave, ki so potekale v obeh šolskih sistemih med učitelji različnih predmetnih področij na različnih stopnjah izobraževanja na šolah večine.

V šolah manjšin pri učiteljih likovne umetnosti še ni bilo izvedenih take vrste raziskav, zato smo v naši raziskavi pregledali mnenja učiteljev manjšinskih italijanskih in slovenskih šol. Ugotovitve ni mogoče posploševati, saj gre v našem primeru izključno za pregled mnenj učiteljev, ki poučujejo likovno umetnost na predmetni stopnji osnovne šole v italijanskih šolah v Sloveniji (od 6. do 9. razreda: starost učencev med 11 in 15 leti) in slovenskih nižjih srednjih šolah v Italiji (od 1. do 3. razreda: starost učencev med 11 in 14 leti).

Prepričanja učiteljev likovne umetnosti na slovenskih in italijanskih manjšinskih šolah se v bistvenem delu ne razlikujejo, zato smo jih tudi obravnavali skupno in jih nismo posebej ločevali na rezultate za prvi in drugi sistem. Razlika med mnenji učiteljev obeh manjšinskih šolskih sistemov je razvidna nekako le pri mnenju o spremembah v ustvarjalnosti po generacijah – na italijanskih osnovnih šolah v Sloveniji so učitelji izpostavili, da je prišlo do padca v ustvarjalnosti po generacijah predvsem zaradi zmanjšanja števila ur predmeta na teden, medtem ko naj bi bilo ravno obratno na slovenskih nižjih srednjih šolah v Italiji – ker tedensko število ur predmeta ostaja nespremenjeno in ker imajo na voljo vedno več teoretične osnove in ročnih spretnosti, naj bi se ustvarjalnost iz generacije v generacijo povečevala.

Kljub izpostavljenim razlikam v izobraževalnih sistemih in učnih načrtih ter tudi glede na to, da smo zaobjeli mnenja učiteljev manjšinskih šol, so si učitelji glede razmišljanj o ustvarjalnosti pri likovni umetnosti izjemno podobni. Ne glede na to, da ima predmet likovna umetnost v italijanskih osnovnih šolah v Sloveniji polovico manj ur kakor to predmetno področje v nižjih srednjih šolah v Italiji, učitelji obeh izpostavljajo pomen spodbujanja likovne ustvarjalnosti pri likovnem izražanju in so si na splošno dokaj enotni pri razumevanju pojma ustvarjalnosti.

Med raziskovalci ustvarjalnosti v šoli so npr. Fryer in Collings (1991) ter Craft (2005), ki so ugotovili, da večina učiteljev ustvarjalnost opredeljuje kot domišljijo, izvirnost, samoizražanje. Tudi naša raziskava je pokazala povezavo s temi ugotovitvami, specifično vezanimi na to, kaj je učiteljem slovenskih zamejskih šol v Italiji in italijanskih šol v Sloveniji pomembno pri definiranju ustvarjalnosti pri likovni umetnosti. Pri opredeljevanju

likovne ustvarjalnosti so si učitelji enotni v tem, da je to sposobnost izražanja učencev, sposobnost vnašanja njihovega osebnega doživljanja po lastnih sposobnostih in na različne načine. Učitelji so temu dodali tudi pogoje za doseganje likovne ustvarjalnosti – materialne, prostorske, najbolj izpostavljajo časovne. Kot pogoj za ustvarjalnost pa so navedli tudi to, da učenci najprej pridobijo znanje o neki tematiki. Gardner (1994) in Marentič - Požarnik (2000) poudarjata, da so posamezniki lahko ustvarjalni na različnih področjih in na različne načine, če so za to izpolnjeni pogoji.

Ustvarjalen učenec po mnenju učiteljev zna rešiti likovni problem, je motiviran, ustvari svojstveno likovno delo, je samostojen, se izraža na svoj način, poleg tega pa usvoji teoretična znanja, ki jih vnese v likovni izdelek, je vztrajen in vlaga trud v svoje delo. Ustvarjalni likovni izdelek je po mnenju učiteljev izdelek, v katerega učenec vnese svoja čustva, na njem reši likovno nalogo, spretno izvede likovno tehniko, je izviran in ima sporočilnost.

Iz nadaljnjih razmišljanj učiteljev o ustvarjalnosti smo razbrali naslednje: učitelji se strinjajo, da je ustvarjalnost dispozicija vsakega učenca, ki se da razvijati, med učenci pa obstajajo razlike v ustvarjalnosti, tudi po generacijah. Tu se potrjujejo izsledki raziskav avtorjev (npr. Amadori, 1993; Craft, 2005; Gardner, 1994; Lastrego, Testa, 1986; Tacol, 1999), ki naj bi dognali, da naj bi bili vsi učenci zmožni neke običajne ustvarjalnosti.

Za zakonsko predpisan učni načrt večina učiteljev likovne umetnosti v slovenskih zamejskih šolah v Italiji in v italijanskih šolah v Sloveniji meni, da jim omogoča ustvarjalnost pri načrtovanju in izvajanju pouka; vsi učitelji so mnenja, da pri pouku likovne umetnosti spodbujajo likovno ustvarjalnost, v prvi vrsti to spodbujajo s spoznavanjem likovnih pojmov, likovnih tehnik in občutenjem likovnih motivov.

Oblika učnih načrtov predmetov in njihova vsebina, ki se razlikujeta v obeh omenjenih manjšinskih šolskih sistemih, ni pripomogla k razlikam v mnenju učiteljev o tem, ali jim učni načrt omogoča spodbujanje ustvarjalnosti. Učitelji so pri tem bolj izpostavili potrebo po

večjem številu ur predmeta. Oblika zapisa in večja zaprtost učnega načrta v italijanskih osnovnih šolah v Sloveniji je morda vplivala na to, da se učitelji počutijo bolj omejene pri možnosti izvajanja pouka – likovnih nalog v eni šolski uri tedensko, zaradi česar se delo nato nadaljuje več tednov. Gre bolj za izpostavitve problema premajhnega števila ur predmeta na teden kakor pa za zaprto načrtane vsebine.

Ustvarjalno ozračje v razredu dosegajo z individualnim delom, jasno razlago vse teorije in navodili, prikazi primerov likovnih del in sproščenim vzdušjem z glasbo, pomemben pa je tudi učiteljev odnos do učencev in možnost dela z različnimi likovnimi tehnikami.

Tako učitelji predmeta umetnost in upodabljanje v slovenskih zamejskih šolah v Italiji kot učitelji predmeta likovna umetnost v italijanskih šolah v Sloveniji pri tem opozarjajo na potrebo po večjem poudarku ustvarjalnosti z zahtevo po povečanju števila ur likovne umetnosti, saj je po njihovem mnenju tudi ustrezen, zadosten čas pogoj za ustvarjalnost. Oboji pa opozarjajo tudi na smiselnost poudarka predmeta zaradi velike količine vizualnih podob, s katerimi se srečujejo učenci v današnjih časih.

V raziskavo vključeni učitelji izpostavljajo, definirajo in se zavedajo pomena ustvarjalnosti pri likovni umetnosti. Kaže, da vsi ti učitelji prepoznavajo in določajo likovno ustvarjalnost, ustvarjalnega učenca in ustvarjalne likovne izdelke. To pa je vsekakor osnova in predpogoj za nadaljnje delo pri spodbujanju ustvarjalnosti kot kvalitete, ki jo v šoli, še posebno pri likovni umetnosti, želimo dosegati. Vsi so tudi željni novih spoznanj in boljših pogojev za spodbujanje ustvarjalnosti.

Ugotavljamo, da je ustvarjalnost pojem, ki bi mu lahko namenili še veliko razglabljanja. Poimovanje učiteljev, ki poučujejo likovno umetnost na predmetni stopnji osnovne šole v italijanskih šolah v Sloveniji in slovenskih nižjih srednjih šolah v Italiji, o ustvarjalnosti pri likovni umetnosti je vsekakor smiselno poznati, saj služijo kot iztočnica za nadgradnjo spoznanj na teoretični ravni, upoštevali pa jih bomo pri nadaljnjem raziskovanju tega področja.

VISUAL ART CREATIVITY: VIEWS OF VISUAL ART TEACHERS IN LOWER SECONDARY SLOVENE SCHOOLS IN ITALY AND IN THE UPPER LEVEL OF ELEMENTARY ITALIAN SCHOOLS IN SLOVENIA

Lara KOBAL

University of Primorska, Faculty of Education, Cankarjeva 5, 6000 Koper
e-mail: lara.kobal@pef.upr.si, lara.kobal@gmail.com

SUMMARY

In this paper we present the results from a research within visual art education in minority Slovene schools in Italy and in Italian schools in Slovenia. Both minority education systems have not been researched yet in the field of this school subject. Specifically we want to identify the views of art teachers on creativity within visual art education. We used the in – depth interview method. We included the views of teachers that teach visual art education on a similar level of education (pupils that are approximately the same age): in the upper level of elementary Italian schools in Slovenia and in the lower secondary Slovene schools in Italy. The results of this research have shown what are the views of those teachers of visual art education: on their opinion creativity in visual art education is the ability to express themselves in an individual way; a creative pupil is capable of solving the creative task, motivated and expresses himself in his own way; in a creative product the pupil puts his emotions and solves the art task. Teachers achieve creativity in this school subject by new art techniques, the art theory, different art motifs, with demonstration; they also highlight the importance of material, time and space conditions of work for fostering creativity.

Keywords: visual art education, creativity, views of teachers about creativity in visual art education, Slovene secondary schools of first grade in Italy, Italian primary schools in Slovenia

LITERATURA

- Amadori, A. (1993):** Come essere creativi. Salerno, Sperling e Kupfer.
- Atkinson, D., Dash, P. (2005):** Social and critical practice in art education. Straffordshire, Trentham Books.
- Birsa, E. (2011):** Interdisciplinary integration in art classes in the fifth grade of elementary school = Interdisciplinarna integracija na satovima likovne kulture u petom razredu osnovne škole. V: Jurčević Lozančić, A. & S. Opić (ur.): Škola, odgoj i učenje za budućnost = School, education and learning for the future: collected papers of special focus symposium. Zagreb, Sveučilište, Učiteljski fakultet, 263–275.
- Berce-Golob, H. (1993):** Likovna vzgoja. Načini dela pri likovni vzgoji. Priročnik za učitelje na predmetni stopnji osnovne šole. Ljubljana, DZS.
- Bračun Sova, R., Kemperl, M. (2012):** The Curricular Reform of Art Education in Primary School in Slovenia in Terms of Certain Components of the European Competence of Cultural Awareness and Expression. Ceps Journal, 2, 2, 71–90.
- Cachia, R., Ferrari, A., Kearney, C., Punie, Y., Van Den Berghe, W. & P. Wastiau (2009):** Creativity in Schools in Europe: A Survey of Teachers. European Commission, Joint Research Centre, Institute for Prospective Technological Studies. <http://ipts.jrc.ec.europa.eu/publications/pub.cfm?id=2940> (2. 5. 2015).
- Cachia, R., Ferrari, A. (2010):** Creativity in Schools. A Survey of Teachers in Europe. European Commission Joint Research Centre Institute for Prospective Technological Studies. Luxembourg, Publications Office of the European Union.
- Calidoni, M. (2007):** Insegnare con i concetti arte e immagine. Milano, Franco Angeli.
- Craft, A. (2005):** Creativity in schools. Tensions and dilemmas. London & New York, Routledge.
- Diakidoy, I. N., Kanari, E. (1999):** Student teachers' beliefs about creativity. British Educational Research Journal, 25, 2, 225–243.
- Duh, M., Matrić, M. (2015):** Creativity Among Gifted and Non-Gifted Students. The Educational Review, 40, 2, 247–259. http://www.researchgate.net/publication/281208332_Creativity_Among_Gifted_and_Non-Gifted_Students (7. 9. 2015).
- Fryer, M., Collings, J. A. (1991):** British teachers' views of creativity. Journal of Creative Behavior, 25, 1, 75–81.
- Gardner, H. (1994):** Intelligenze creative: fisiologia della creatività attraverso le vite di Freud, Einstein, Picasso, Stravinskij, Eliot, Gandhi e Martha Graham. Milano, Feltrinelli.
- Gislon, M. (1990):** Didattica dell'immagine: fare capire: pedagogia della creatività e della comunicazione visiva. Teramo, Lisciani e Giunti editore.
- Guilford, J. P. (1971):** The Nature of Human intelligence. London, McGraw-Hill.
- Herzog, J., Duh, M. (2011):** Artistic and creative achievements of primary school students with regard to gender and stratum = Likovno-ustvarjalni dosežki učencev v osnovni šoli z vidika spola in stratuma = Likovno kreativna postignuća učenika osnovne škole sa aspekta spola i stratuma. Metodčki obzori, 6, 1, 37–48. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=106013 (1. 4. 2015).
- Herzog, J., Batič, J. & M. Duh (2009):** Komparativna analiza učnih načrtov za likovno vzgojo/ Comparative analysis of teaching plans for art education. Revija za elementarno izobraževanje, 2, 1, 19–28.
- Lastrego, C., Testa, F. (1986):** Educazione all'immagine nella scuola elementare. Bologna, Zannichelli.
- Marentič-Požarnik, B. (2000):** Psihologija učenja in pouka. Ljubljana, DZS.
- Ministero dell'istruzione, dell'università e della ricerca (2003):** Legge 28 marzo 2003, n. 53 (in GU 2 aprile 2003, n. 77). http://hubmiur.pubblica.istruzione.it/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/670cf38b-4c3c-4003-af8b-0c9e17ee5d4d/dm37_09.pdf (6. 6. 2015).
- Ministero dell'istruzione, dell'università e della ricerca (2012):** Indicazioni nazionali per il curricolo della scuola dell'infanzia e del primo ciclo d'istruzione. Annali della Pubblica Istruzione. Numero speciale 2012. Firenze, La Monnier.
- Naji, M., Čander A. & N. Purkat (ur.) (2009):** Ustvarjalnost in inovativnost mladih: knjiga povzetkov strokovnega posveta, Rogaška Slatina, 10. junij 2009. Ljubljana, Zavod RS za šolstvo. http://www.zrss.si/dokumenti/zajavnost/Zbornik_ustvarjalnost_inovativnost_10jun09.pdf (1. 3. 2010).
- Ott, M., Pozzi, F. & M. Tavella (2010):** Teacher, What Do You Mean by »Creativity«? An Italian Survey on the Use of ICT to Foster Student Creativity. V: Lytras D. & Miltiadis (ur.): Conference: Knowledge Management, Information Systems, E-Learning, and Sustainability Research – Third World Summit on the Knowledge Society, Corfu, Greece, September 22–24, 2010. Proceedings, Part I. Berlin, Springer-Verlag Heidelberg, 165–171.
- Pečjak, V. (1987):** Misliti, delati, živeti ustvarjalno. Ljubljana, Državna založba Slovenije.
- Predmetna komisija za posodabljanje učnega načrta za likovno vzgojo (2011):** Učni načrt. Program osnovna šola. Likovna umetnost. Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_pedsolsko_vzgojo_in_osnovno_solstvo/osnovno_solstvo/ucni_nacrti/ (2. 3. 2015).
- Prevodnik, M. (ur.) (2011):** Mednarodni kolokvij Motivacija za inovativnost in ustvarjalnost otrok in mladine 2009. Zbornik referatov. 2. mednarodni kolokvij Motivacija za inovativnost in ustvarjalnost otrok in mladine, Ljubljana, Slovenija = 2nd International Colloqui-

um Motivation for Innovation and Creativity of Youth MICY, Ljubljana, Slovenia, 14.–17. oktober 2009. Ljubljana, ZDSLU.

Runco, M. A., Johnson, D. J. (2002): Parents' and teachers' implicit theories of children's creativity: A cross-cultural perspective. *Creativity Research Journal*, 14, 3–4, 427–438.

Sironi, S. (2005): La creativit  nelle rappresentazioni di insegnanti di scuola primaria. *Imparare: Rivista del servizio di psicologia dell'apprendimento e dell'educazione*. Universita' cattolica di Milano, 2 (2005). <http://www.ledonline.it/imparare> (8. 7. 2014).

Štemberger, T. (2014): Stališ a bodo ih vzgojiteljic do ustvarjalnosti. *Revija za elementarno izobra evanje*, 6, 2-3, 101–113.

Štemberger, T., Cenci , M. (2015): Kaj poklicni  ivljenjepisi vzgojiteljic odkrivajo o prepletenosti poklica vzgojitelja in ustvarjalnosti? *Revija za elementarno izobra evanje*, 8, 3, 17–37.

 up akova, B. (2009): Child's creative expression through fine art. Ljubljana, Debora.

Tacol, T. (1999): Didaktični pristop k načrtovanju likovnih nalog: izbrana poglavja iz likovne didaktike. Ljubljana, Debora.

Tacol, T. (2003): Likovno izražanje. Didaktična izhodišča za problemski pouk likovne vzgoje v devetletni osnovni šoli. Ljubljana, Debora.

Tacol, T. (2006): Ustvarjalni učitelj: dejavniki osebnostne in strokovne rasti. Ljubljana, Debora.

Tacol, T. (2007): Creative lessons of visual art education. Bratislava, Digit.

Uradni list RS (2011): Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli (Ur. l. RS,  t. 87/11). <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2011-01-3727> (2. 5. 2015).

Uradni list RS (2012): Pravilnik o šolskem koledarju za osnovne šole. (Ur. l. RS,  t. 50/2012). <https://www.uradni-list.si/1/content?id=109154> (1. 2. 2015).

Vettese, A., Pinotti, A. (2011): Art Vison. Materiali didattici per l'insegnante per la scuola secondaria di primo grado. Istituto Italiano Edizioni Atlas, Cenate Sotto (Bg), Castelli Bolis.

Vygotsky, L. S. (2004): Imagination and creativity in childhood. *Journal of Russian and East European Psychology*, 42, 1, 7–97.